

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2019-20-93>

УДК 338.23:336.221

Обліково-інформаційне забезпечення управління ризиками податкового консультування

Титенко Лариса Василівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управлінського обліку, бізнес-аналітики та статистики
Навчально-наукового інституту обліку, аналізу та аудиту
Університету державної фіскальної служби України

Богдан Святослав Володимирович

магістрант
Навчально-наукового інституту обліку, аналізу та аудиту
Університету державної фіскальної служби України

Tytenko Larysa, Bohdan Sviatoslav

University of the State Fiscal Service of Ukraine

Стаття присвячена дослідженню системи обліково-інформаційного забезпечення управління ризиками податкового консультування в політиці ризик-менеджменту фірми-консультанта та споживача послуги. З метою ефективного управління запропоновано класифікацію ризиків за суб'єктами, етапами, видами наслідків та наслідками надання послуг і розглянуто механізм їх формування. Надано рекомендації у вигляді карти управління ризиками податкового консультування за напрямками зниження, хеджування та уникнення ризику. Визначено та вдосконалено облікове забезпечення управління ризиками податкового консультування через методи резервування та страхування. Наведено алгоритм оцінки ефективності зміни податкового режиму внаслідок упровадження рекомендацій консультаційної послуги. Розглянуто зарубіжний досвід у сфері податкового ризик-менеджменту.

Ключові слова: податкове консультування, ризик-менеджмент, обліково-аналітичне забезпечення управління ризиками, резервування ризиків, страхування ризиків.

Титенко Л.В., Богдан С.В. УЧЕТНО-ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ НАЛОГОВОГО КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ

Статья посвящена исследованию системы учетно-информационного обеспечения управления рисками налогового консультирования в политике риск-менеджмента фирмы-консультанта и потребителя услуги. С целью эффективного управления предложена классификация рисков по субъектам, этапам, видам последствий и последствиям предоставления услуг, а также рассмотрен механизм их формирования. Даны рекомендации в виде карты управления рисками налогового консультирования по направлениям снижения, хеджирования и избежания риска. Определено и усовершенствовано учетное обеспечение управления рисками налогового консультирования через методы резервирования и страхования. Приведен алгоритм оценки эффективности изменения налогового режима в результате внедрения рекомендаций консультационной услуги. Рассмотрен зарубежный опыт в сфере налогового риск-менеджмента.

Ключевые слова: налоговое консультирование, риск-менеджмент, учетно-аналитическое обеспечение управления рисками, резервирование рисков, страхование рисков.

Tytenko Larysa, Bohdan Sviatoslav. ACCOUNTING AND INFORMATION SUPPORT OF RISK MANAGEMENT OF TAX CONSULTING

The article is devoted to the research of the system of accounting and information provision of risk management of tax counseling in the policy of risk management of the consulting firm and consumer services. Within the framework of the study, author's definition of tax risk in the context of tax advisory is proposed. The goal of tax counseling is defined and substantiated through the development of an optimal business model. For the purpose of effective management, the classification of risks by subjects (consultant, client, state), stages (informational, diagnostic, advisory), types of consequences (tax burden, tax control and criminal liability) and the consequences of the provision of services (reputation, fines, termination of activity), and also the mechanism of their formation is considered. The recommendations are presented in the form of a map of risk management of tax counseling (professional, personnel, organizational, informational, innovative, marketing, financial) in areas of reduction, hedging and risk avoidance. The accounting for risk management of tax counseling through the methods of provisioning (creation of a reserve of risks and professional risk reserves) and insurance (creation of an account for professional liability insurance) has

been identified and improved. An algorithm for assessing the effectiveness of changing the tax regime through the indicators of the apparatus of mathematics and probability theory as a result of the introduction of advisory services recommendations is outlined. An example of filling the expert assessment card of the effectiveness of changing the tax regime is given. Foreign experience in the field of tax risk management is considered, namely the information management model of tax risk management of the IG Majority Tax Administration and the Australian Information Business Model for Tax Risk Management.

Key words: tax consulting, risk management, accounting and analytical support for risk management, risk reservation, risk insurance.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У процесі провадження діяльності суб'єкти господарювання стикаються з великою кількістю ризиків, які різняться між собою за критеріями місця та часу виникнення, впливу як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Як правило, всі види ризиків взаємопов'язані, і зміна одного з них може привести до зміни інших, що може негативно позначитися на діяльності суб'єкта підприємства. Особливе місце в системі ризик-менеджменту на підприємстві посідають процедури управління податковими ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням засад організації та здійснення податкового консультування займалися такі провідні вітчизняні вчені, як Ф.П. Ткачик, І.Р. Безпалько, О.М. Смірнова. Основні аспекти ризик-менеджменту висвітлені у працях таких учених, як І.Ш. Резепов, І.Т. Балабанов, В.В. Глухов, А.І. Орлов, М.А. Рогов, Є.В. Каточков, Г.Л. Багієв.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак серед низки наукових праць не приділено уваги управлінню ризиками консультаційних (консалтингових) послуг, податкових зокрема.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження та розроблення інструментів обліково-інформаційного забезпечення управління ризиками податкового консультування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під податковим ризиком (у контексті податкового консультування) нами пропонується розуміти можливість настання події, що приведе до втрати або недоотримання фінансових ресурсів суб'єктами податкових правовідносин у процесі дотримання прав та виконання ними своїх обов'язків у процесі продукування податкової консалтингової послуги.

Метою податкового консультування є розроблення оптимальної бізнес-моделі (з урахуванням специфіки діяльності) суб'єкта господарювання, яка спрямована на прийняття найбільш оптимального режиму оподатку-

вання. У цьому разі контекстом мети передбачається мінімізація або уникнення ризиків, що можуть виникати в процесі оподаткування діяльності суб'єкта підприємства [4].

Однак у процесі надання послуг податкового консультування можуть виникати ризики у відносинах «консультант – клієнт», які негативно вплинуть на результат та ефективність таких послуг. Сприйняття ризиків як у клієнта, так і в консультанта можуть різнитися. Причиною цьому є наявність різних поглядів стосовно проблеми, різниці в потребах та можливостях сторін. У контексті зазначеного податкове консультування спрямоване на:

- визначення основних складників моделі процесу ризик-менеджменту;
- визначення адекватності ідентифікації податкових ризиків;
- поєднання різних методик під час аналізу податкових ризиків;
- можливість коригування процесу управління податковими ризиками.

У сучасних методиках ризик-менеджменту з метою найбільш ефективного процесу управління ризиками здійснюють їх розширену класифікацію. Запропонуємо класифікацію ризиків податкового консультування у табл. 1.

Основними ризиками податкового консультування, що можуть виникати у зовнішньому середовищі внаслідок дій законодавчих, виконавчих та судових органів влади, можуть виступати: правові, галузеві, інфляційні, конкурентні тощо; а у внутрішньому середовищі – професійні ризики, кадрові ризики, фінансові ризики – ризики невиконання умов договору, ризики непогашення грошової вимоги, ризики несвоєчасного платежу тощо.

У подальшому дослідженні зосередимо увагу на ризиках, що виникають із погляду двох основних суб'єктів процесу податкового консультування – консалтингової фірми та клієнта.

Податкова консалтингова фірма – суб'єкт процедури податкового консультування, який надає професійну кваліфіковану допомогу з різних питань податкового законодавства на свій страх та ризик.

Таблиця 1

Класифікація ризиків податкового консультування

№ з/п	Ознака класифікації	Вид ризику	Характеристика
1	за суб'єктами податкового консультування	ризики консультанта	допущення помилок під час процесу консультування; недоотримання доходів від надання послуг
		ризики клієнта	впровадження неефективних рекомендацій консультування, що можуть негативно позначитися на діяльності
		ризики держави	невиконання платником податку своїх зобов'язань, що призведе до недоотримання податкових надходжень до бюджету
2	за етапами податкового консультування	інформаційні ризики	надання (збір) недостовірної, неповної інформації для організації консультування
		ризики діагностики	використання неефективних або недоцільних методик діагностики проблеми об'єкта
		ризики рекомендацій	надання хибних рекомендацій, які не пристосовані до діяльності підприємства
3	за видами наслідків податкового консультування	ризики податкового навантаження	впровадження рекомендацій податкового консультування, що призведе до збільшення податкового навантаження
		ризики податкового контролю	впровадження рекомендацій податкового консультування, що приведе до посилення уваги з боку органів податкового контролю
		ризики кримінальної відповідальності	впровадження рекомендацій податкового консультування незаконного характеру, що призведе до притягнення до відповідальності
4	за наслідками надання послуг консалтинговою фірмою	репутаційний (іміджевий) ризик	погіршення іміджу та репутації консалтингової фірми на ринку консультаційних послуг
		ризик застосування штрафів	понесення витрат щодо сплати штрафів та застосування санкцій до фірми органами регулювання
		ризик припинення діяльності	згортання діяльності через низку причин – від відсутності попиту на послуги до великої кількості неякісних послуг

Джерело: розроблено авторами

У процесі здійснення своєї діяльності консалтингові фірми стикаються з низкою ризиків, серед яких, на нашу думку, доцільно виокремити:

– ризики зовнішнього середовища – фактори, зумовлені причинами, безпосередньо не пов'язаними з діяльністю самої консалтингової фірми;

– ризики внутрішнього середовища – фактори, поява яких зумовлена діяльністю самої консалтингової фірми.

Слід зазначити, що контролю з боку менеджменту піддаються винятково ризики, що виникають у внутрішньому середовищі, чому й буде присвячений подальший аналіз.

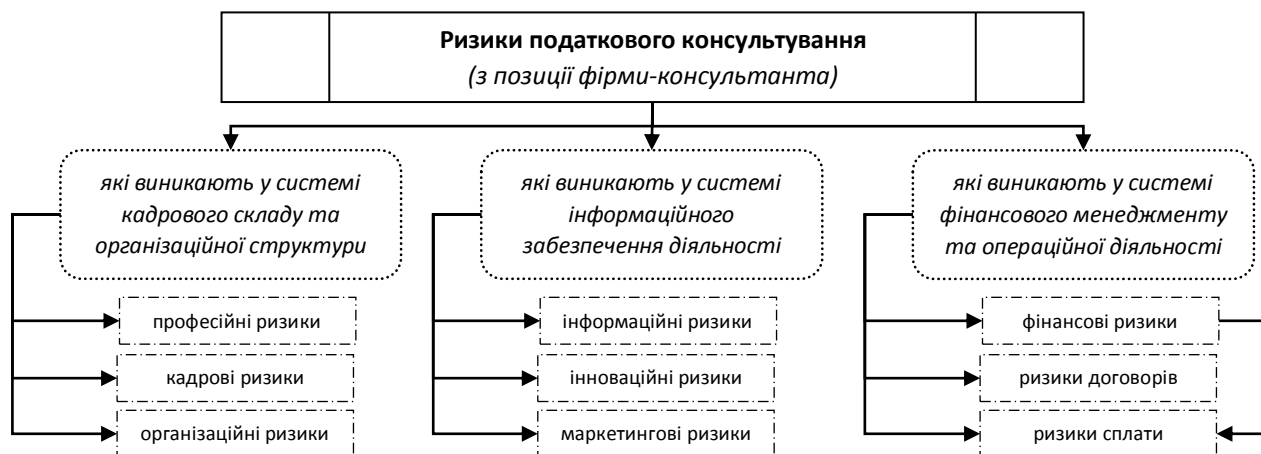
Основні ризики, які виникають у внутрішньому середовищі консалтингової фірми та які можуть вплинути на професійну консультативну діяльність, зображені на рис. 1.

Розглянемо детальніше кожну з груп ризиків.

1. Ризики, які виникають у системі кадрового складу та організаційної структури:

– в науковій періодиці сутність ризику професійної діяльності податкових консалтингових фірм пов'язана насамперед із можливістю допущення консультантом помилки під час формування своєї професійної думки стосовно певної проблеми;

– кадрові ризики характеризуються браком кваліфікованих кадрів або їх низькою кваліфікацією, що може бути викликана наявністю на ринку консалтингових послуг більш стійкого конкурента з потужним кадровим потенціалом. З огляду на специфіку діяльності консалтингової фірми, зазначаємо, що кадровий ризик є критичним за своєю природою. У разі виникнення кадрового ризику наслідки для фірми можуть бути непередбачувані;

Рис. 1. Система ризиків податкового консультування, що виникає у внутрішньому середовищі консалтингової фірми

Джерело: розроблено авторами

– організаційні ризики – ризики, зумовлені побудовою та використанням неефективної організаційної структури управління консалтинговою фірмою.

II. Ризики, які виникають у системі інформаційного забезпечення діяльності:

– інформаційний ризик пов'язаний з нестачею інформації про зовнішнє та внутрішнє середовище. Якість послуг, які надаються консалтинговою фірмою, безпосередньо залежить від надання та збору економічної інформації;

– інноваційний ризик визначається як можливість несприятливого здійснення процесу та результату впровадження змін;

– маркетинговий ризик може визначатися як інформаційні спотворення щодо стану та розвитку ринку податкових консультаційних послуг.

III. Ризики, які виникають у системі фінансового менеджменту та операційної діяльності:

– фінансові ризики – у загальноприйнятому визначенні – події, настання яких призводить до втрати фінансових ресурсів;

– ризики договорів – ризики, які спричиняють невиконання угоди, укладеної між клієнтом та фірмою, через низку причин;

– ризики сплати – ризики непогашення грошової вимоги або несвоєчасного чи неповного платежу. І хоча цей вид ризику за логікою доцільно віднести до фінансових, однак, на нашу думку, його слід виокремлювати у зв'язку з тим, що факт сплати за консалтингову послугу є її специфічною особливістю.

Розглянута вище система ризиків дає змогу сформувати карту управління ризиками, зображену у табл. 2.

Отже, розглянутий комплекс заходів управління ризиками податкового консультування (з позиції консалтингової фірми) дає змогу менеджменту фірми на основі оперативної інформації про стан систем, в яких можливе виникнення зазначених ризиків, здійснювати управлінські дії, спрямовані на уникнення цих ризиків і зведення їхнього впливу на діяльність консалтингової фірми до мінімуму.

Особливої уваги в інформаційному забезпеченні управління ризиками податкового консалтингу всередині консалтингової фірми потребує система бухгалтерського обліку, яка повинна бути адаптована до особливостей податкового консультування в умовах ризику. Тому для відповідності облікової інформації потребам ризик-менеджменту доцільно розробити облікове забезпечення (табл. 3) управління розглянутими вище ризиками за методами резервування ризиків та їх страхування.

Перший метод – резервування ризиків, тобто створення резервів спричиняє пряме визнання впливу ризику, робить інформацію про них відкритою та зрозумілою у використанні як внутрішнім, так і зовнішнім користувачам. У цьому разі найбільший інтерес становлять два аспекти резервування – обґрунтованість розміру резервів та фактичне забезпечення створених резервів відповідними активами [2, с. 136]. Другий метод – страхування ризиків – є основним прийомом зниження ризику, який слугує надійним захистом від настання несприятливих подій. Зокрема, вважаємо за доцільне включення до Плану рахунків бухгалтерського обліку рахунку 656 «Розрахунки за страхуванням професійної відповідаль-

Таблиця 2

**Карта управління ризиками податкового консультування
(з позиції консалтингової фірми)**

№ з/п	Вид ризику	Комплекс управлінських дій, спрямованих на:		
		зниження ризику	хеджування ризику	уникнення ризику
<i>1. Ризики, які виникають у системі кадрового складу та організаційної структури:</i>				
1.1	професійний ризик	навчання та підвищення кваліфікації консультантів	створення груп з консультантів різної кваліфікації	здійснення процедур та дій контролю якості
1.2	кадровий ризик		залучення молодих фахівців (випускників ЗВО)	забезпечення найкращих параметрів умов та оплати праці
1.3	організаційний ризик	об'єднання структурних підрозділів за спільним напрямом	взаємозв'язок та співпраця підрозділів у вирішенні завдань	моніторинг та оцінка ефективності структурних підрозділів
<i>2. Ризики, які виникають у системі інформаційного забезпечення діяльності:</i>				
2.1	інформаційний ризик	застосування процедур перевірок актуальності інформації	здіяння у процес надання послуги клієнта та фіскальних органів	постійний моніторинг та аналіз і оцінка змін законодавства
2.2	інноваційний ризик	використання традиційних технік з урахуванням нововведень	використання традиційних технік із застосування нововведень	вдосконалення технік та технологій, задіяних у наданні послуги
2.3	маркетинговий ризик	використання вторинної маркетингової інформації	організація змішаних маркетингових досліджень	організація періодичних маркетингових досліджень
<i>3. Ризики, які виникають у системі фінансового менеджменту та операційної діяльності:</i>				
3.1	фінансовий ризик	створення резерву сумнівних та безнадійних боргів	страхування відповідальності клієнтів	вимога 100% авансового платежу
3.2	ризик сплати			
3.3	ризик договору	призначення відповідального за контролем виконання договору	укладення додаткового договору або домовленості	передбачення відповідних пунктів у договорі

Джерело: розроблено авторами

ності», на якому доцільно вести облік розрахунків із відповідальності перед третіми юридичними або фізичними особами, котрі можуть зазнати збитків внаслідок будь-якої дії чи внаслідок бездіяльності.

Отже, зазначені методи облікового забезпечення управління ризиками податкового консультування дають змогу здійснювати своєчасний контроль за рівнем ризику, відхиленнями та економічною доцільністю цих методів.

Доцільно звернути увагу: ризики податкового консультування консалтингової фірми, які виникають на етапах від підготовчого (інформаційного) до рекомендаційного (впровадження змін), зазвичай справляють най-

більший вплив на діяльність консалтингової фірми, а ризики, що виникають на етапах від рекомендаційного (впровадження змін) до етапу оцінки ефективності змін, справляють істотний вплив на діяльність клієнта – іншого суб'єкта податкового консультування.

Клієнт послуги податкового консультування – суб'єкт процедури податкового консультування, який звертається за професійною кваліфікованою допомогою з різних питань податкового законодавства з метою оптимізації режиму оподаткування, в якому він здійснює діяльність.

На відміну від сукупності ризиків, які виникають із позиції консалтингової фірми, осно-

Таблиця 3

**Облікове забезпечення управління ризиками податкового консультування
(з позиції консалтингової фірми)**

№ з/п	Метод зниження або уникнення ризику	Об'єкт обліку	Бухгалтерські рахунки
1	Метод резервування ризиків	господарські операції з формування та використання резерву сумнівних боргів	– 38 Резерв сумнівних боргів – 43 Резервний капітал 431 Резерв покриття наслідків ризику – 47 Забезпечення майбутніх витрат і платежів 479 Резерв під забезпечення професійних ризиків
2	Метод страхування ризиків	господарські операції за послугами компанії щодо страхування ймовірності настання внутрішніх ризиків діяльності фірми	– 65 Розрахунки за страхуванням 656 Розрахунки за страхуванням професійної відповідальності

Джерело: адаптовано до системи управління ризиками податкового консультування на основі [1, с. 223], [2]

Таблиця 4

Картка експертного оцінювання ефективності змін податкового режиму (приклад заповнення)

№ з/п	Критерій / параметр	Експертна оцінка			Загальна оцінка критерію, %
		критичний стан 0-29%	прийнятний стан 30-69%	оптимальний стан 70-100%	
1	Величина податкового навантаження у порівнянні з галузевим показником		■		48%
2	Темпи приросту прибутковості діяльності			■	76%
3	Рівень оплати праці у порівнянні з галузевим показником		■		54%
4	Ступінь використання можливостей застосування податкових пільг	■			15%
5	Частота податкових перевірок діяльності		■		32%
Характеристика стану		1/5	3/5	1/5	x

Джерело: розроблено авторами.

вним для споживача послуги податкового консультування є фінансовий ризик. Причому виявити цей ризик загально визначеними методами кількісного вимірювання його ступеня можливо лише після впровадження рекомендацій податкового консультування.

Найчастіше для оцінки різних видів фінансового ризику використовуються показники апарату теорії ймовірності – дисперсія, середньоквадратичне відхилення, математичне сподівання, коефіцієнт варіації тощо. Менше використовуються такі способи, як розмах варіації, рівень бета-коефіцієнтів,

критерій Чебишева, коефіцієнти коваріації та кореляції [3].

Зокрема, як експертне оцінювання ефективності впровадження рекомендацій податкового консультування, з одного боку, та виявлення можливості фінансових втрат через вплив ризику – з іншого запропонуємо картку експертного оцінювання ефективності змін податкового режиму клієнта за певними критеріями, визначеними у табл. 4.

Під час опрацювання зображеної вище картки доцільно будувати криву стану критеріїв, яка відобразить однорідність критеріїв

за ознакою знаходження їх у певному стані, що дає змогу поруч із порівнянням за показником загальної оцінки критерію виявляти джерела ризиків та у подальшому – здійснювати розроблення механізму управління ними.

Таким чином, ризик-менеджмент клієнта – користувача послуги податкового консультування спрямований винятково на виявлення, вимірювання та мінімізацію впливу ризиків упровадження рекомендацій.

Зокрема, слід зазначити, що заходи управління ризиками податкового консультування повинні здійснюватися не лише консалтинговою фірмою і фірмою-клієнтом, а й безпосередньо фіскальними органами. Про необхідність упровадження концепції ризик-менеджменту в діяльність фіскальних органів було наголошено ще у 2001 році Центром податкової політики та податкового адміністрування ОЕСР, що дало початок здійсненню податкового консультування окремими фіскальними органами окремих країн у сфері управління податковими ризиками.

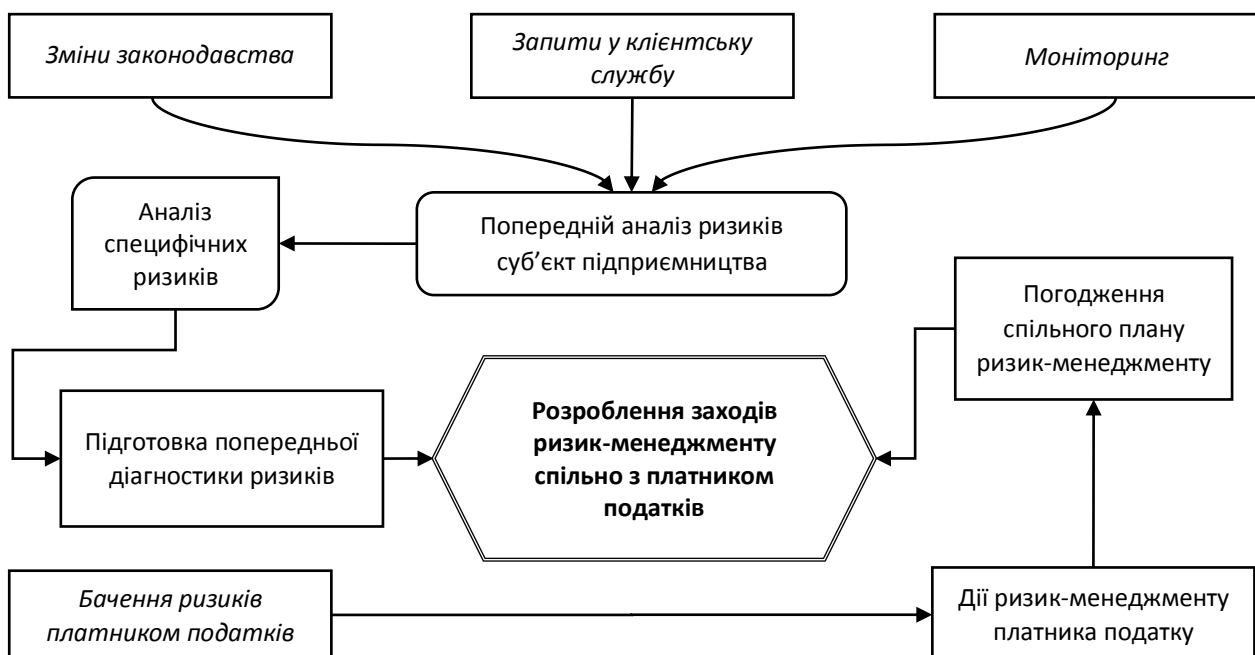
У Великій Британії цей підхід застосовується щодо великих платників податків, при цьому здійснюється акцент на ризиках дотримання податкового законодавства (tax compliance risk). У зв'язку з цим Податковим управлінням її Величності було розроблено інформаційну модель управління податковими ризиками, відображену на рис. 2.

Процес оцінки ризиків проводиться спеціалізованим фахівцем за декількома етапами [5]:

- 1) взаємодія з платником податку;
- 2) здійснення попереднього аналізу ризиків – Risk Review;
- 3) підготовка попередньої діагностики ризиків, результати якої подаються платнику податку;
- 4) погодження спільного плану ризик-менеджменту (Action Plan);
- 5) присвоєння ризик-рейтингу платнику податку.

Не менш цікавою є методика управління податковими ризиками, розроблена австралійськими податковими органами. В основі діяльності податкових органів Австралії мета – мінімізація витрат платника податку на виконання податкових зобов'язань. При цьому основною інформаційною бізнес-моделлю, якою користуються податкові органи у своїй діяльності, є трикутник, що відображає обернену залежність між рівнем дотримання вимог податкового законодавства та витратами на виконання податкових зобов'язань. Відповідна бізнес-модель відображена на рис. 3.

Побудова трикутника Compliance Model дає змогу здійснити оцінку причин низької податкової дисципліни та розглядається як ключовий інструмент управління податковими ризиками, що є свідченням підвищення

Рис. 2. Інформаційна модель управління податковими ризиками Податкового управління її Величності

Джерело: складено автором на основі [5]

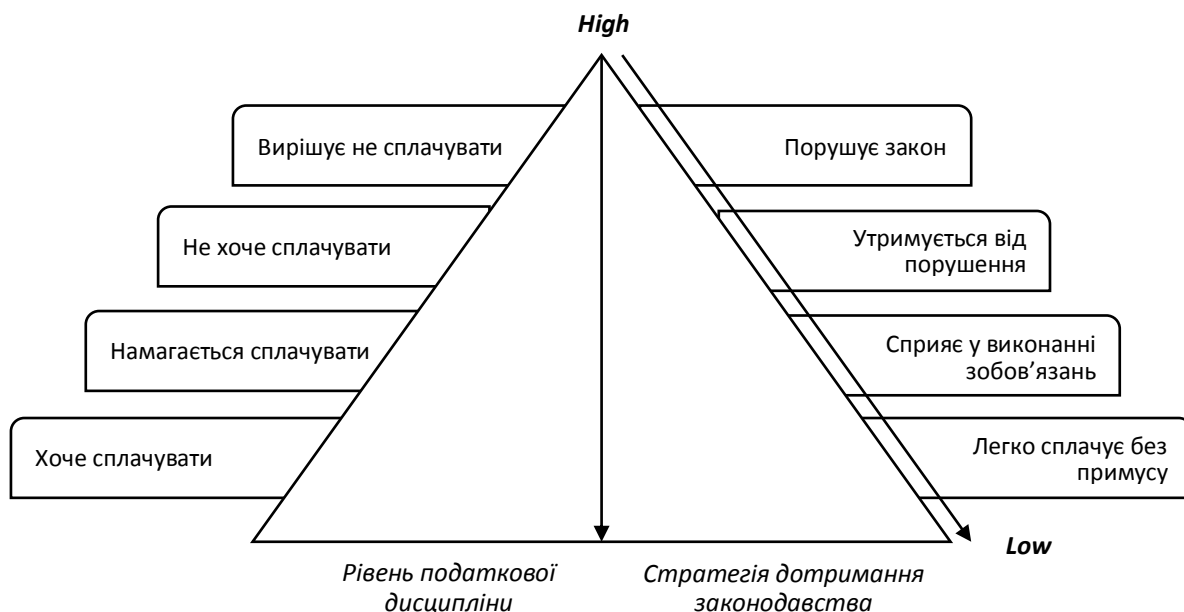

Рис. 3. Австралійська інформаційна бізнес-модель управління податковими ризиками

Джерело: складено на основі [6]

пріоритетності ролі ризик-менеджменту в корпоративній культурі Австралійського податкового управління. Ця концепція знаходить підтримку на офіційному рівні від уряду Австралії, спілки податкових консультантів та безпосередньо платників податків.

Висновки. Таким чином, зарубіжний досвід управління податковими ризиками, які є одним із джерел виникнення ризиків подат-

кового консультування, може стати у нагоді під час розроблення вітчизняної системи ризик-менеджменту на рівні Державної фіскальної служби України, її головних управлінь та податкових інспекцій зокрема, що може дати поштовх до потужного розвитку інституту податкового консультування та його конкурентоспроможності на глобальному ринку консультаційних податкових послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Макарович В.К. Місце і роль договору факторингу в системі бухгалтерського обліку. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. Київ. ПП «Рута», 2013. Випуск 2 (11). С. 223–232.
2. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства: монографія. Київ. КНЕУ, 2012. 305 с.
3. Балджи М.Д. Економічний ризик та методи його вимірювання. Навчальний посібник. Харків: Промарт, 2015. 300 с.
4. Тучак Т.В., Богдан С.В. Концептуальні засади становлення та функціонування інституту податкового консультування. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 1 (18) [Online]. URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/18-2019>
5. Управління податковими і митними зборами Її Величності: офіційний сайт [Online]. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-revenue-customs>
6. Австралійський офіс оподаткування: офіційний сайт [Online]. URL: <https://www.ato.gov.au/>

REFERENCES:

1. Makarovich V.K. (2013) Mistse i rol dohovoru faktorynhu v systemi bukhgalterskoho obliku [The place and role of the factoring contract in the accounting system] *Bukhgalterskyi oblik, analiz ta audit: problemy teorii, metodolohii, orhanizatsii: zb. nauk. pr. K.: PP «Ruta»*. Volume 2 (11). PP. 223–232 (in Ukrainian)
2. Hnylytska L.V. (2012) *Oblikovo-analytychne zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: monohrafiia* [Accounting and analytical support of economic safety of the enterprise] K. 305 p. (in Ukrainian)

3. Baldzhy M.D. (2015) Ekonomichnyi ryzyk ta metody yoho vymiriuvannia [Economic risk and methods of its measurement]. Navchalnyi posibnyk. Kharkiv: Promart. 300 p. (in Ukrainian)
4. Tuchak T., Bohdan S. (2019) Kontseptualni zasady stanovlennia ta funktsionuvannia instytutu podatkovoho konsultuvannia [Conceptual principles of the formation and functioning of the tax consulting institute] Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia. # 1 (18) [Online]. URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/18-2019> (in Ukrainian)
5. Her Majesty's Revenue and Customs [Online]. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-revenue-customs>
6. Australian Taxation Office [Online]. URL: <https://www.ato.gov.au>